

освіта, аспірантура, докторантура тощо).

Як було зазначено вище, перераховані рівні не лише взаємодоповнюють один одного, а і взаємодіють з усіма ланками процесу формування педагогічної майстерності вчителя. Проте на практиці з різних причин складаються ситуації, за яких окремі ланки із запропонованої структури „випадають”. Наприклад, навіть система післядипломної освіти виступає як варіативний компонент тощо.

Висновок і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Проведений аналіз проблеми мультивекторності та цілісності рівневого здобуття педагогічної майстерності сучасного вчителя у системі його професійної підготовки свідчить, що існує кілька специфічних аспектів, звернення до яких є обов'язковим. Найбільшою перспективою подальших наукових розвідок є розробка механізму оптимізації формування педагогічної майстерності вчителя. Таким чином, проблема мультивекторності та цілісності рівневого здобуття педагогічної майстерності сучасним учителем є актуальною для національної освітньої системи. Отже, напрямками подальших досліджень є сприяння підвищенню професійно-освітнього та культурного рівня майбутніх педагогів, молодих учителів засобами впливу сучасних інформаційних та інноваційних технологій з метою оптимізації фахової підготовки освітян у вищій школі.

Annotation

Pasko K. M. Typical trade riching multivectorialness and holeness in national educational system. *The thesis contains the world outlook and philosophical analysis of the phenomenon of the forming of the pedagogical creativity in the professional teacher's training system. This work reviews the theoretical and methodological ways of the investigation of the professional training's system of a modern teacher. It was determined the matter, place and role of the pedagogical creativity by the methods of teachings and educational process, the role of teaching practice in the system of forming of the pedagogical creativity of a modern teacher.*

The work proposes the improved model of the pedagogical creativity with the account of today's needs and philosophical understanding. It was worked out the model of world outlook position of a modern teacher and offered the mechanizm of the optimization of the pedagogical creativity.

Key words: *philosophical, pedagogical, psychological, historical aspects of forming of pedagogical creativity, professional teacher's training, modernization, tendencies, specificity, structure and stages of pedagogical creativity, a system of the professional training of a future teacher.*

Антоневич Ю. Б.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ОСВІТНЯ КУЛЬТУРА ЯК ВТІЛЕННЯ ФЕНОМЕНІВ ДУХОВНОСТІ ТА ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ

Стаття присвячена етико-філософському та культурологічному аналізу актуальності проблеми реального взаємозв'язку факторів духовності та інтелігентності у сфері освітньої культури.

Ключові слова: *духовність, інтелігентність, освітня культура.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Освітня культура – це та царина буття людського духу і творчих потенцій, яка завжди є самоочевидним і прямим втіленням і якісним результатом певного історичного періоду, певної системи влади, певного цивілізаційного начала, певного ритму життя, певного стилю розуміння і потрактування таїни світу. Освіта і культура – це два взаємодетермінованих феноменів, які духовно-ментально і змістовно-насичено завжди переплітаються, насичують, збагачують і доповнюють одне одного. Саме тому проблематика освітньо-культурного контексту не може покинути простір людських цікавостей, дослідницьких інтересів і пошукової актуалізації апіорі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І освіта і культура є ціннісно детермінованими феноменами людського буття. Проблематикою цінностей переймається така сфера наукового знання, що отримала назву аксіології. Аксіологія (від грецьк. „аксія” – цінність, вартість; „логос” – слово, поняття, вчення) – філософське вчення про цінності; теорія цінностей, що з’ясовує якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти проблеми, інтереси і бажання людей. Іншими словами. Аксіологія – це ціннісний зріз культурологічного і філософського знання. В контексті осмислення даної проблематики, слушно виглядає думка сучасної дослідниці аксіосвітнього феномену Хрипко С., яка констатує той факт, що функціональне значення аксіосфери по важелю впливу є не тим, що можна недооцінювати, адже саме ціннісний аспект грає визначальну роль в період соціальних потрясінь, суспільно-історичних „переломів”, особистісних негараздів тощо. Саме цінності – на її думку – стверджуються, переоцінюються, нівелюються, занепадають, переосмислюються, відроджуються, відновлюються, плекаються чи шельмуються в результаті тих чи інших резонансних (або й для широкої публіки і не помітних) подій та ситуацій. Не можна не погодитись і з наступною її тезою – аксіологія актуалізує питання про дуалістичну природу ціннісного світу як такого; про взаємодетермінованість цінностей між собою; про зв’язок останніх з природою, культурою, суспільством, особистістю, минулим і майбутнім. Сміслові навантаження самого терміна „цінність” чітко і безапеляційно вказує на знакову і особливу роль для людини чи суспільства тих чи інших об’єктів, типу відношень чи явищ дійсності (або й явищ міфічного змісту, що тим не менш не применшує її вартість). Отже, *цінності – це певні риси, образи, характеристики реальності (може й справді дійсної, а може й надумано-ілюзорної) відносно котрих існує чітка й раціонально вмотивована установка глибокого прийняття, крайнього ступеня бажаності їх втілення в оточуюче середовище буття.* Гармонійно взаємоузгодивши культурний, духовний і ціннісний фактори з чинниками освіченості та інтелігентності, дослідниця приходиться до констатуючої думки, що *освіта – це духовне обличчя людини*, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола; це також і якісно-гуманістичний вияв екстраполяції „цінностей оточення” на „цінності життєвого досвіду”, що в комплексі окреслюють й репрезентують вищезгадане „обличчя” певної людини (а також – народу, нації, суспільства, епохи...). Іншими словами - освіта – це інтелектуальна потенція людини (саме тому – освіти ніколи не

буває „забагато”, освіта не може бути „зайвою”, освіта або є або її нема). Освіта – це також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування „обличчя людини”. В аксіологічному вимірі розуміння освіти, головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. І в цьому – цінність набутої освіти апіорі як такої.

Формулювання мети статті. Звертаючись до проблеми духовності, можна стверджувати, що духовність – це той аксіологічно обумовлений пласт людського буття, поза яким ані освіта ані культура не можуть гармонійно функціонувати і злагоджено розвиватись, оскільки позбавляються сенсу як такого. Ціннісне начало завжди є детермінантою освіти (і як процесу і як результату) і завжди є стрижневим в культурній палітрі історії людства.

Виклад основного матеріалу. Духовність – це вельми непростий, тонкий і складний феномен, що завжди хвилює, споконвіку хвилював, і, безперечно, й надалі хвилюватиме великих філософів, митців, мислителів, дослідників-науковців і звичайних людей протягом всього існування людства. До проблеми духовності можна ставитися більш ніж по-різному. По-різному, зрозуміло, можна її сприймати, відчувати, роз’яснювати і трактувати. Наведемо декілька різноконтекстних (але в той же час гармонійно узгоджених) потрактовувань феномену духовності. Отже, духовність –

- це певний ідеал, до якого прагне людина у власному розвитку;
- це орієнтація на вищі, так звані, абсолютні цінності;
- це загальнокультурний феномен, який уміщує в собі не тільки абстрактно-теоретичні цінності й ідеали, а й вчинки по совісті, за духовним потягом, по істині;
- це зустріч з самим собою, своєю душею, внутрішнім „Я”;
- це потяг і шлях до вищих цінних інстанцій формування себе, конструювання особистістю самої себе;
- це провідний фактор розумової гармонізації зовнішнього та внутрішнього світу, їх узгодження з загально прийнятими або власними моральними законами;
- це цінний зміст та спрямованість буття людини до феномену краси;
- це ідеальний початок з якого походить творча сила, яка удосконалює і піднімає людину у світ чистий і цінний.

І саме в цьому чистому і цінному світі існує любов, добро, співчуття, творчість, справедливість, свобода. Отже, певною мірою, можна стверджувати, що духовність – це початкове „вплетіння вищого начала” в практичну життєдіяльність людей. Духовність особи – це гармонізоване внутрішнє “Я” людини. Іншими словами – духовність є єдиний безцінний дар, який фактично робить людину особистістю, а народи – людством.

Ще одним досить популярним і розповсюдженим судженням на предмет трактування таїни духовного є переконання на кшталт того, що духовність – це всезагальна цінність, яка включає в себе безліч компонентів, що й складають, врешті-решт духовний світ людини.

Досить помітною тенденцією є прагнення розглядати феномен духовності у безпосередньому зв'язку з освітою. Вважаємо, що ці два поняття можна і потрібно пов'язувати, але не можна підпорядковувати. Оскільки, духовність є виключно ідеальним явищем, а ось освіта, більш матеріальна, хоча це не виключає її "ідеальності". Вислови: "Освіта – духовна цінність", "Духовність, як вияв освіченості", можна вживати лише в випадках, коли освіта розглядається, як результат навчання і певний завершений процес. Але ж освіта – це дещо більше. Освіту слід розглядати, як інструмент осягнення світу – "о світу", як можливість осягнути, дослідити, проаналізувати, сформувати і сформулювати оточуючий людину світ. В той же час, освіта може виступати, як інструмент осягнення і досягнення духовності.

Духовність закладена в кожній людині у вигляді первинного потягу до добра, вихідного начала, стрижневого задатку. В процесі пізнання і осягнення світу людиною (дитиною), трапляється момент (поштовх) після якого починається (або отримує новий хвильовий виток) її духовний розвиток. Так як освіта – це "вісь життя" і, оскільки сутнісною ознакою останнього є духовність, освіта тут постає у якості основного механізму її формування.

Апріорі, духовність є більш ніж багатограним і суперечливим поняттям. Проте, ми можемо виділити деякі константи, які лежать в основі духовності: добро, благо, віра, надія, любов. Можна сказати, що духовність – це добро насичене аурую блага; це віра, наповнена надією і любов'ю, або, що це любов позначена вірою і надією. Отже, духовність – внутрішня іманентна надія, пронизана добром, любов'ю і вірою.

В основі основ усього процесу історичного й культурного розвитку людства також лежить і феномен розуму, який за своєю природою прагне до істини. Розум дає знання, життя дає досвід, а знання – мудрість. Разом вони становлять триєдність сили. Розумна людина – це сильна людина, яка спроможна знайти вихід збудь-якої ситуації, здатна раціонально організувати свою життєдіяльність, мудро підпорядкує її загальним законам гуманізму і справедливості. Розум забезпечує мудрість, що є основою раціональної і цілеспрямованої життєдіяльності.

Подекуди в проблемній літературі (з царина філософії освіти та духовної культури) можна зустріти прагнення ототожнити або ж хоч якось узгодити феномен духовного з феноменом чуттєвого. Деінде проходить думка, що чуттєвість – це альфа і омега духовності, а добро і краса – її головні опорні пункти. Без чуттєвості немає духовності, але духовність не може бути зведена до чуттєвості. Освіта має виховати в людині почуття гармонії почуття і розуму ("розумні почуття"). Світ духовності – органічно поєднує раціональну і чуттєву складові людського мислення, а духовний стрижень забезпечує гармонійну єдність істини, добра і краси. У дійсно духовної людини істина завжди гарна і добра, добро – істинне і гарне, краса – добра і істинна, саме тому, що почуття і розум не суперечать, а взаємодоповнюють, охоплюють суперечливий світ у його цілісності. (В той же час не менш популярною є теза про недоречність явного ототожнення духовності з сферою чуттєвості).

Отже, духовність людини (як і духовність соціальної групи чи певної епохи) – це цілісний феномен. І тому, саме освітяни, саме освіта має плекати в царині

людського ества духовність як її життєвий стрижень, навколо якого гармонійно об'єднуються всі людські якості, що забезпечують її всебічну розвиненість. У контексті даної рефлексії апіорною видається наступна позиція – в процесі осмислення і співставлення різноманітних концепцій відбувається поетапне становлення майбутнього діяча освіти, його загальна підготовка до проблеми вирішення тих чи інших конкретних питань. Адже будь-яка ідея, концепція, проблема залишають певний слід в пізнавальному і професійному досвіді освітянина. Відзначимо: освітянину (і взагалі людині, яка з будь-яких причин в той чи інший час займається викладацькою діяльністю) зовсім не обов'язково прийняти і зробити „керівною вказівкою до дій” якусь одну конкретну визначальну концепцію і в контексті останньої будувати свою роботу. Догматика і освіта – ціннісно не сумісні. Проте уважно і критично вивчити теорії, розроблені професійними філософами освіти, – важливий крок для вироблення власного професійного світогляду. Фактично будь-яка людина, що займається викладацькою діяльністю, має власний концептуальний підхід і до моделі викладу інформації і до фахової діяльності загалом. Цей підхід може бути і не до кінця усвідомлений, ніяк не сформульований в суворих поняттях, критеріях, але цей підхід обов'язково виділяється в нюансах поведінки, у мовленнєвому етикеті, у ціннісно-обумовленій манері подачі матеріалу [8].

Осмислюючи проблему освітньої культури як втілення феномену духовності доречним видається й актуалізація в даному ракурсі й ролі чинника інтелігентності. Адже погодьмося – що як вельми й однозначно важко виокремити критерії освіченості, так і не менш складно вирізнити й критерії інтелігентності. Історія людського суспільства доводить, що його прогрес пов'язаний зі здатністю особистості вдосконалювати себе, задовольняти цю потребу в діяльності, корисній для людського загалу та суспільства в цілому. Життя справжнього інтелігента підпорядковується філософії любові, закону справедливості, почуттю краси, розумінню того, що потреба непомірного матеріального накопичення, яка нав'язується сьогодні з дитинства як закон, розділяє людей. Інтелігенція, як ніяка інша сила в державі, прагне наслідувати ідеали, які закарбовані у вітчизняній культурі як колективній пам'яті народу, його національній свідомості, у високому мистецтві, яке викриває моральні вади, розпусту, владу грошей як рушійної сили функціонування людини.

Інтелігент – це, перш за все, людина, яка знаходить моральне й душевне задоволення в тому, що її професійна діяльність має непересічну цінність для інших. Він прагне до максимальної самовіддачі в любові й творчості, що приносить йому повагу й самоповагу, живить почуття власної гідності. Здатність інтелігента до духовної творчості є, по суті, прагненням до свободи. Вдосконалення і самовдосконалення інтелігента як особистості щільно пов'язане з суспільними формами життя, стурбованістю станом морально-духовного здоров'я сучасного суспільства. Його особиста гідність у тому й полягає, щоб не спуститися нижче природного рівня своїх можливостей, розвинених середовищем, освітою, історією, культурою.

Інтелігентність проявляється не лише у високій освіченості, а перш за все в

здатності зрозуміти ближнього, терпимо ставитись до людей і до світу. Вона є мірою культури і вихованості людини. Справжня інтелігентність вбирає в себе наступні чинники:

- адекватний історичному розвитку і культурним умовам стиль мислення;
- гнучкість і оперативність інтелектуального пошуку;
- глибину й проникливість світосприймання;
- постійну готовність до максимальної перманентної інформованості;
- адекватне розуміння основних тенденцій розвитку суспільства, науки, культури;
- досить розвинений естетичний смак, нетерпимість до будь-якої життєвої вульгарності;
- іманентно притаманну високу порядність, чесність, принципову недопустимість самоствердження за рахунок приниження інших у будь-якій формі;
- розвинену правову свідомість, що принципово виключає свавілля, як своє, так і чуже;
- високий громадянський обов'язок, патріотизм.

Інтелігентна людина мислить системно, не відокремлюючи прав і обов'язків, не розриваючи свободи і відповідальності, честі і совісті. Вона користується такими критеріями як об'єктивність, критичність, панорамність, цілеспрямованість, діалектичність. Важливість і необхідність виховання якомога більшої кількості людей з ознаками інтелігентності не викликає ні сумнівів, ні заперечень. Інтелігентність – це не масове явище, а важко і скрупульозно вироблений творчою особистістю сплав унікальних, надзвичайно важливих для суспільства якостей, які не можуть бути зведені до вузького професіоналізму. Справжній інтелігент має бачити навколишній світ з усіма його чеснотами та недоліками, мусить мати свої судження стосовно забезпечення його прогресу, розв'язання складних технічних, наукових, соціальних та екологічних проблем. Тому значну роль у формуванні світогляду має відігравати філософія, культурологія, історичні та етичні знання. Особливо важливо звертати увагу на стимулювання прагнення людини до пошуку, переосмислення відомих істин на загальне благо.

Отже, освітня культура фокусується перш за все на царину аксіології освіти (і як філософського напряму, і як навчальної дисципліни, і як внутрішньо-осмисленої ціннісної парадигми самоосвіти) і, тому втілює і репрезентує багатовекторний функціональний зміст. Серед усього спектру функцій (інформативна, виховна, комунікативна і т.д.) пріоритетне значення мають функції кореляції і екстраполяції, оскільки саме вони зумовлюють вибір життєвих стандартів, настанов, принципів. Цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і ключових мотивів життєдіяльності. Вони визначають моральні устої і принципи поведінки. Саме тому будь-яке суспільство є зацікавленим у тому, щоб люди притримувались тих чи інших норм поведінки, щоб актуалізувались ті чи інші цінності та пріоритети життя і щоб людина неминуче ставала об'єктом цілеспрямованого виховання. А методологічна система виховання, прийнята в певному суспільстві, завжди

визначається, в свою чергу, панівною в ній системою культурно-історичних цінностей і освітньо-вартісних констант.

Література:

1. *Аношкина В. Л.* Образование. Инновация. Будущее / В. Л. Аношкина, С. В. Резванов. – Ростов-на-Дону : РО ИПК и ПРО, 2001. – 176 с. (Методологические и социокультурные проблемы).
2. *Бахтин М. М.* Человек в мире слова / Бахтин М. М. ; [сост. О. Е. Осовский]. – М. : Российский открытый университет, 1995. – 140 с.
3. *Бех І. Д.* Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / Бех І. Д. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. *Гершунский Б. С.* Философия образования для XXI века / Гершунский Б. С. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с. – (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций).
5. *Гессен С. И.* Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Гессен С. И. ; [отв. ред. и сост. П. В. Алексеев]. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 448 с.
6. *Лутай В. С.* Про розроблення концептуальних засад філософії сучасної освіти України / В. С. Лутай // Вища освіта України. – 2005. – № 4. – С. 13-17.
7. *Лутай В. С.* Про філософсько-синергетичну парадигму українського “руху на випередження” / В. С. Лутай // Вища освіта України. – 2005. – № 1. – С. 45-53.
8. *Макарова Н. И.* Насилие – ненасилие в современном образовании (или педагогика ненасилия как философская проблема) / Н. И. Макарова, Н. В. Наливайко. – Новосибирск : СО РАН, 2004. – 264 с.
9. *Хрипко С. А.* Аксиологія освіти в сфері між предметного дискурсу : цінне, ментальне, наукове: Навчально-методичний посібник / Хрипко С. А. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 402 с.

Annotation

Antonevich U. Educational culture as embodiment of spirituality and intelegens. This article is about a problem of education culture in a context intensified author's attention on phenomenal occurrence of intellectuality and spirituality.

Key words: education culture, intellectuality, spirituality

*Хрипко С. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ФЕНОМЕН „КРИЗОВОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ” В ЦАРИНІ НАЦІОНАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

У статті розглядається проблема взаємозв'язку кризи традиційної української ментальності з церковними реаліями пострадянського культурного простору в контексті аналізу питання про формування фактичності „кризової ментальності” як такої.

Ключові слова: ментальність, криза, кризова ментальність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фактичність кризи радянської системи відкрила широкі можливості шляхів державотворення та духовно-національного відродження для багатьох союзних республік і України зокрема. Під